

HEIMOSOTUREITA; KENRAALEJA; MINISTEREITÄ

Heimosodat kuuluvat niihin aiheisiin, joista toisen maailmansodan Suomessa ei juuri puhuttu. Vapaussodan jälkeisinä vuosina suomalaiset osallistuivat moniin itärajan takaisille alueille suunnattuihin sotaretkiin: vuonna 1918 Vunaan ja Petsamoon, vuosina 1919-1920 Aunukseen ja Inkeriin, 1920 uudelleen Petsamoon ja vuosina 1921-1922 ns. Karjalan kansannousuun. Lisäksi suomalaisten vapaaehtoisten osallistuminen Viron vapaussotaan vuonna 1919 katsotaan kuuluvan heimosotiimme.

Välittömästi näiden tapahtumien jälkeen ilmestyi suuri määrä muistelmatyypisiä kirjoituksia. Jääkärieversti Eero Kuussaari - heimosoturi itsekin - aloitti 30-luvulla puolustusvoimien palkkaamana heimosotia koskevan aineiston keruun tavoitteenaan näiden tapahtumien perusteellisen tutkimuksen laatiminen. Talvisodan kynnyksellä häneltä ilmestyi ensimmäinen osa, joka käsitteli Petsamon retkeä. Sodan ja niitä seurannut uusi jakso Suomen historiassa eivät sallineet alkuperäisten suunnitelmien mukaisen tutkimustoiminnan jatkamista. Kuussaari julkaisi kuitenkin 1950-luvulla vieläkin klassikon aseman omaavan katsauksen heimosotiin (Vapaustaistelujen teillä).

Vasta 1990-luvulla heimosotiin - kuten moniin muihin aiemmin "sopimattomina" pidettyihin aiheisiin - oli taas mahdollista palata. Hyvistä yksittäistutkimuksista huolimatta ajan tasalla olevaa kokonaisesitystä heimosodista ei ole ollut saatavilla. Dosentti Jussi Niinistö on nyt täyttänyt tämän aukon. Hänen juuri ilmestynyt teoksensa Heimosotien historia 1918-1922 on - kuten tekijän aikaisemmatkin kirjat - sujuvasti, mutta silti tieteellisen tutkimuksen kriteerit täyttävällä tavalla kirjoitettu tiivis tietopaketti.

Niinistö on käyttänyt laajasti sekä julkisia että yksityisiä arkistoja. Kirjan kuvituksena on huomattava määrä ennen julkaisemattomia valokuvia, joista useimmat ovat heimosoturien jälkeläisten hallussa. Kirjan lukuisat tietolaatikat valottavat mainiosti eri yksityiskohtia ja täydentävät täten varsinaista tekstiä. Niinistön kirja tulee säilymään pitkään heimosotien historian standarditeoksena. Se kuuluu ehdottomasti jokaisen Suomen 1900-luvun historiasta kiinnostuneen henkilön kirjahyllyyn.

Heimoaattetta viljeltiin tunnetusti sotien välisenä aikana Akateemisessa Karjala-Seurassa. AKS:n historian viime syksynä ilmestyneessä ensimmäisessä osassa fil.tri Heikki Eskelinen tarkastelee mm. järjestön organisaatiota ja aatetta sekä sen asemaa suomalaisessa yhteiskunnassa. Toivottavaa on, että teoksen toinen osa valmistuisi mahdollisimman pian.

Vapaussotaa käsitteleviä tutkimuksia on viime aikoina ilmestynyt useita, mm. valtioneuvoston asettaman Sotasurmaprojektin puitteissa. Uusin on Marko Tikan tutkimus vuoden 1918 kenttäoikeuksista ja niiden toiminnasta. Tikka tarkastelee sekä valkoisten että punaisten suorittamia rankaisutoimenpiteitä taistelujen aikana tai välittömästi niiden jälkeen. Tutkimus on väitöskirja, joten se on paikoin melko raskaslukuinen ja kuivahko. Tikan analyysit aiemmasta tutkimuksesta sekä vapaussotaan liittyvistä mielikuvista ja traumaista on asiallinen. Olen eri mieltä siitä, että "sisällissota" on paras ja neutraalein nimitys alkuvuoden 1918 tapahtumille. "Vapaussota" on se nimi joka tapahtumien jälkeen tuli virallisen Suomen käyttöön ja mielestäni se on edelleen validi. Vaikka sotaan liittyi myös sisällissodan piirteitä, tämän ei tarvitse merkitä perinteisen nimen romuttamista.

Ensimmäisen maailmansodan jälkimainingeissa käytiin myös muualla kuin Suomessa taisteluja oman maan itsenäisyyden puolesta. Yksi meillä vähemmän tunnettuja maita on Ukraina. Mainion katsauksen Ukrainan monivaiheisesta historiasta 1900-luvulla tarjoaa tunnetun brittiläisen sarjan Men-at-Arms'in kirjanen Ukrainian Armies 1914-55. Vaikka painopiste on sotilaspukujen esittelyssä, myös historialliset tapahtumat tulevat pääosin läpikäydyiksi: itsenäisyystaistelu, lyhyt itsenäisyyden aika 20-luvun alussa, toisen maailmansodan aikaiset taistelut sekä Neuvostoliittoa että Saksaa vastaan ja vielä 1950-luvun puoliväliin kestänyt sissitoiminta.

Kenraalielämäkertoja ilmestyy meillä tasaiseen tahtiin. Jalkaväenkenraali K.A. Tapolan pojantytär Päivi Tapola on kirjoittanut isoisästään mielenkiintoisen elämäkerran. Kirja ei suinkaan perustu vain perhemuistoihin, vaan sen lähteinä on runsaasti arkistoaineistoa, kirjallisuutta ja haastatteluja.

Itsenäisen Suomen ensimmäinen korkean tason poliittinen murha tapahtui Helsingissä 1922. Tuolloin ministeri Heikki Ritavuori ammuttiin kotiovellaan Töölössä. Näitä tapahtumia toimittaja Risto Niku selostaa kirjassaan Ministeri Ritavuoren murha. Mainittakoon tässä, että Nikun edellisestä kirjasta (Kuka ampui kapteeni Ivan Belovin?) käydään edelleen Sotilasaikakauslehden palstoilla kovaa keskustelua.

Markus Anaja

Jussi Niinistö, Heimოსotien historia 1918-1922. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2005. 307 sivua, runsaasti valokuvia ja karttoja. 32 euroa.

Heikki Eskelinen, Me tahdoimme suureksi Suomenmaan. Akateemisen Karjala-Seuran historia I. Werner Söderström, Helsinki 2004. 401 sivua, valokuvia. 46 euroa.

Marko Tikka, Kenttäoikeudet. Välittömät rankaisutoimet Suomen sisällissodassa 1918. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004. 471 sivua, valokuvia. 29 euroa.

Peter Abbott & Eugene Pinak, Ukrainian Armies 1914-55. (Men-at-Arms 412). Osprey Publishing, Oxford 2004. 48 sivua, valokuva- ja piirroskuvitus. Hinta 9 GBP. (Tilaukset. Osprey Direct, P.O.Box 140, Wellingborough, Northants, NN8 2FA, UK tai www.ospreypublishing.com).

Päivi Tapola, Ajan paino. Jalkaväenkenraali K.A. Tapolan elämä. Tammi, Helsinki 2004. 368 sivua, valokuvia. Hinta n. 40 euroa.

Risto Niku, Ministeri Ritavuoren murha. Edita, Helsinki 2004. 257 sivua, valokuvia. 29 euroa.